

РОЗДІЛ 10 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 811.161,2'373.2: 82.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.48>

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНИМИ – ПОТУЖНІ ЗАСОБИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНАХ ПРО МАРКА ШВЕДА ЛОРИ ПІДГІРНОЇ

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES – POWERFUL MEANS OF CHARACTER DESCRIPTION IN THE NOVELS ABOUT MARK SHVED BY LORA PIDHIRNA

Вегеш А.І.,*orcid.org/0000-0003-0430-2447**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Ужгородського національного університету*

Стаття присвячена дослідженню найменувань героїв ретророманів Лори Підгірної, а це дозволяє проникнути у світ художнього твору, сприяє виявленню функційних особливостей онімів. Серія романів Л. Підгірної має назву «Пригоди Марка Шведа», умовно її називають Шведіаною. У назві серії є найменування головного героя. Образ і літературно-художній антропонім стануть найважливішими – центром усіх романів.

Мета дослідження – довести, що літературно-художні антропоніми є потужними засобами характеристики героїв у романах про Марка Шведа Лори Підгірної. Наше завдання – прослідкувати як образ та найменування доповнюють одне одного; визначити інформаційний потенціал антропонімів, стилістичні функції. Ми використали описовий, контекстуально-інтерпретаційний, дистрибутивний та етимологічний методи.

Доведено, що і реальна назва героя, і всі його псевдоніми мають значний інформаційний заряд, в їх основі – вид діяльності персонажа, його характер. Авторка створила збірний позитивний образ розвідника, справжнього борця за українську державність. Найменування персонажа мають символічне значення, викликають низку асоціацій. Доантропонімна семантика літературно-художніх антропонімів спрацьовує в тексті. Звернено увагу на низку жіночих найменувань та їх зв'язок із головним героєм. Проаналізовано імена та позивні однодумців Марка Шведа. У серії романів Лори Підгірної є величезна кількість найменувань, які належать до різних антропосистем, вони є національно значущими. Події, які висвітлює авторка, охоплюють чималі часові відрізки і відповідні території, тому без імен реальних історичних особистостей авторка не обходиться. Вони є хронологічно значущими, але наділені художнім вимислом.

Лора Підгірна майстерно добирає назви для своїх героїв, вони стають важливою складовою архітектоники художнього тексту і відображають особливості стилю. Перспективою подальших розвідок є дослідження та порівняльна характеристика літературно-художніх антропонімів із ретродетективів «Вежа Мінерви» та «Таємниця святого Флоріана» Лори Підгірної.

Ключові слова: доантропонімна семантика, інформаційний заряд, літературно-художній антропонім, прізвисько, псевдонім, характеристика,

The article is devoted to the study of the names of the heroes in the retro novels of Lora Pidhirna, which allows to penetrate the world of the literary work, helps to identify the functional features of onyms. The series of novels by L. Pidhirna is titled "The Adventures of Mark Shved", conventionally it is called Shvediana. The title of the series contains the name of the main character. The image and the proper name of the literary hero will become the most important – the center of all novels.

The purpose of the study is to prove that proper names of the literary heroes are powerful means of characterizing heroes in the novels about Mark Shved by Lora Pidhirna. Our task is to trace how the image and the name complement each other; to determine the information potential of anthroponyms, stylistic functions. We used descriptive, contextual-interpretative, distributive and etymological methods.

It is proven that both the real name of the hero and all his pseudonyms have a significant informational charge, based on the type of activity of the person, its character. The author created a collective positive image of a scout, a true fighter for Ukrainian statehood. The character's name has a symbolic meaning, evokes a number of associations. The pre-anthroponymic semantics of proper names of the literary heroes works in the text. Attention is drawn to a number of female names and their connection with the main character. The names and call signs of Mark Shved's associates are analyzed. In the series of novels by Lora Pidhirna there is a huge number of names that belong to different anthroposystems, they are nationally significant. The events, described by the author, cover considerable time periods and corresponding territories, so the author cannot do without the names of real historical figures. They are chronologically significant, but endowed with artistic invention.

Lora Pidhirna skillfully selects names for her characters, they become an important component of the architectonics of the literary text and reflect the peculiarities of style. The prospect of further research is the study and comparative characterization of the proper names of the literary heroes from the retro-detectives "The Tower of Minerva" and "The Mystery of Saint Florian" by Lora Pidhirna.

Key words: pre-anthroponymic semantics, informational charge, proper name of the literary hero, nickname, pseudonym, characterization.

Постановка проблеми. Літературна ономастика є важливою складовою загальної ономастики. Вона належить до актуальних напрямів лінгвістики. У художньому творі всі засоби є важливими, але найкраще характеризують героя літературно-художні антропоніми. Найменування персонажів невід'ємні від образів, вони тісно переплітаються і доповнюють один одного. Літературно-художні антропоніми мають величезний потенціал, який може спонукати до створення мовної картини конкретної історичної епохи. Вони містять інформацію про історію, культурний досвід, побут, довкілля. Дослідження найменувань героїв ретророманів Лори Підгірної дозволяє проникнути у світ художнього твору, сприяє виявленню функційних особливостей онімів. Мовотворчість авторки ще не була предметом спеціального наукового розгляду, тому наше дослідження є актуальним, оскільки літературно-художні антропоніми несуть національно-культурну інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість мовознавців власними назвами героїв у будові художнього твору весь час зростає. Важливу теоретичну базу становлять дослідження Ю. Карпенка, Л. Белея, Н. Колесник, М. Торчинського та ін. Маємо низку праць з літературної ономастики відомих науковців, які досліджували літературно-художні антропоніми, що функціонують у творах українських письменників: Л. Белей, Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздр-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін. Ономасти доводять, що імена стають вагомими, вони працюють на художній текст. Ю. Карпенко писав: «Тим паче ім'я літературного персонажа багато важить у створенні цього персонажа письменником» [5, с. 15]. Дослідження найменувань персонажів із ретророманів сучасних письменників лягли в основу і наших публікацій («Літературно-художні антропоніми в романах про Львів Андрія Кокотюхи», «Літературно-художні антропоніми в романах Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець», «Базові конотації літературно-художніх антропонімів у ретророманах Юрія Винничука...», «Стилістичні функції літературно-художніх антропонімів у романах Василя Добрянського» та ін.).

Постановка завдання. Мета дослідження – довести, що літературно-художні антропоніми є потужними засобами характеристики героїв у романах про Марка Шведа Лори Підгірної. Наше завдання – прослідкувати як образ та найменування доповнюють одне одного; визначити інформаційний потенціал антропонімів, стилістичні функції.

Методи дослідження: описовий метод і основні його прийоми: спостереження, інтерпретація та узагальнення; контекстуально-інтерпретаційний метод застосовано для визначення конотативного навантаження літературно-художніх антропонімів; дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінку інформацію в семантичній структурі онімів; метод етимологічного аналізу сприяє з'ясуванню доантропонімної семантики власних назв.

Виклад основного матеріалу. Пригодницькі романи сучасних українських письменників про події початку ХХ століття і тих, хто творив історію все частіше привертають увагу наших читачів. Маємо цілу низку ретророманів Ю. Винничука, А. Кокотюхи, В. Івченка, М. Бутченка, В. Добрянського, Ю. Даценка, Б. Коломійчука та ін. Письменники та читачі усвідомлюють, що відлуння тих трагічних сторічних подій тісно переплітається із сьогоденням: ворог один. Лора Підгірна дослідила історію свого краю, створила образ справжнього українця і повела його сторінками романів пізнавати життя.

Серія романів Л. Підгірної має назву «Пригоди Марка Шведа», умовно її називають Шведіаною. У назві серії є найменування головного героя. Оскільки всі події будуть пов'язані з Марком, довкола нього будуть функціонувати й інші герої, то і образ, і літературно-художній антропонім стануть найважливішими – центром усіх романів. Авторка щиро зізнається, що намагалася реалістично впести долі своїх героїв у події тих часів. У вступній статті Л. Підгірна подає коротку інформацію про головного героя: «Марко Швед – кам'ячанин; хлопець із заможної, гарної української родини, що виріс на історіях Жуля Верна, Александра Дюма та Фенімора Купера. Рафінований інтелігент, якого життя змушує зняти рожеві окуляри й усвідомити, що реальний ворог не завжди буває таким, як у при-

годницьких романах. Марко, подібно до своїх улюблених книжкових героїв, шукає пригод, а знаходить гіркі реалії життя. ...Він проходить пекло під Крутами. Має гарну військову освіту, майстерно володіє зброєю та навичками диверсійно-розвідувальної справи. Зрештою, він просто синьоокий красень з м'якою щирою посмішкою, від котрої мліють дівчата. Усвідомивши, що для кожного настає час, коли мусиш зробити вибір: хто ти, з ким ти, на чьому боці, Марко обирає служити молодій Українській Республіці і працювати в Розвідочній управі» [10, с. 8].

У вступній статті до роману «Полювання на чорного дика» Л. Підгірна описує українського розвідника, який наділений найкращими рисами, виводить позитивний збірний образ: «Український Марко Швед – це суміш козацької звитяги, британської вишуканості, американської діловитості, французького шарму, німецької пунктуальності – і жодної краплини російського лицемірства» [9, с. 9]. Б. Коломійчук створив збірний образ вправного комісара львівської поліції Адама Вістовича, а Лора Підгірна – збірний образ не просто розвідника, а борця. А. Акуленко в передмові до п'ятої частини «І велети падають» зазначає: «Марко Швед Лори Підгірної – своєрідний збірний, узагальнений, але водночас яскравий і самобутній образ сонму справжніх борців за справді Українську державність» [1, с. 3]. Має рацію А. Акуленко, коли пише: «Головне, що Марко Швед – актуальний завжди. Бо він – сутєстія нашого історичного досвіду. І героїзму. Такий собі невидимий герой поміж нас» [1, с. 5].

Найперше привертає увагу ім'я головного героя. Таким іменем назвав свого львівського журналіста Ю. Винничук у серії романів про Марка Криловича. Ім'я Марко – скорочена форма імені Маркус. «Існує дві версії походження і значення імені: від лат. *marinus* – 'приналежний морю' або від імені бога війни – Марса, означає 'войовничий'» [4, с. 485]. Герой Шведіани і є войовничим. Він чітко знає, чого хоче від життя, має гордість і почуття власної гідності, сильну волю і віру в майбутнє України. Марко все життя присвятить боротьбі за долю своєї землі, тому первісне значення імені розкривається в тексті. В одеській диверсійній школі Марко вчився з Костем Чорницьким та Юрієм Коцюбинським. Кость Чорницький завжди заздрив Маркові («Швед – щасливець, улюбленець долі, герой! Вижити у тій брусливській катавасії, більше того – за особисту мужність отримати два Георгія – 3-го й 4-го ступенів... Це не абищо! ...понад усе він жадав дорівнятися до Марка, перейняти його вневне-

ність, його відчайдушність, його вміння триматися та без зайвих слів добиватися поставленої цілі...» [10, с. 29]). Сам герой вважає, що йому таланить («Йому неймовірно таланило виходити живим із найважчих сутичок» [10, с. 230]). Про таку силу таланту доводить все до логічного завершення буде говорити Змієнко: «Ну, Шведе... Таланить тобі! Намацав таки! А все оця твоя впертість та прискіпливість, наполегливість усе довести до кінця...» [7, с. 104]). Найперше напрошується асоціація з Марком у пеклі, тобто швидко, невпинно бігати, метатися. Так, Марко сам каже батькові: «Спокій – то не по мені» [10, с. 42]. Але ми дізнаємося, що Марко був у пеклі під Крутами, чудом вижив і зрозумів, що на то була воля Божа («Не гоже думати, що він сам, своєю силою ото вижив та вийшов із пекла» [10, с. 18]; «Тобі, Шведе, тридцять. Дехто з тих, кого ти знав, не прожили й стільки. А тебе Бог щоразу милував» [7, с. 19]). Батько говорив Маркові, що улюбленців у Бога немає, але Швед відчуває ту особливу любов («Щоразу наче якась вища сила простирала над ним свій омофор. Простим щастям це не назвеш. ... Може істина в тому, аби не чекати на докази і вияви любові Господньої, а просто знати, що Бог тебе любить, і жити із цією істиною, не сумніваючись?» [7, с. 153]). Боже сприяння супроводжує Марка на життєвому шляху, і він розуміє, що Бог йому допомагає («Скільки разів у житті Марка траплялося отаке дивне, шалене везіння, коли все складалося, як візерунок на полотні, – він щоразу собі повторював: то не везіння. То Бог мене любить. Значить, і я роблю те, що Господу угодне» [7, с. 341]). Марко готовий весь час захищати Україну («Комусь же треба і тут бути. Якщо не зупинимо більшовиків тут, вони зі всім світом зроблять те саме, що й з Україною. Це ж орда» [10, с. 45]). Обставини складуться так, що Маркові прийдеться залишити рідні місця, він стане вигнанцем («Доля, якщо так можна сказати, усе ж була прихильна до нього на відміну від інших: не калічила його на війнах, зберігала у найтяжчих обставинах, дарувала кохання, родину... Тільки й того, що зробила вигнанцем» [8, с. 71]). Відомо, що Марко – ім'я одного з євангелістів, який проповідував християнські та загальнолюдські ідеали. Авторка запозичила з Біблії не лише структуру, а й символічне значення антропоніма Марко. Персонаж Лори Підгірної стає європейцем, який переймається долею України.

Мама називає сина Маркусем, так його зватиме Елізабет. Жінки називають Марка красенем, мазунчиком, солодячком. Ці апелюючі назви допомагають розкрити образ.

Авторка грається з використанням онімів, розкриваючи їх символічне значення, устами Данусі: «Так, мене проводжає додому **Марко**, а мешкаю я на площі **Святого Марка**, біля храму **Святого Марка**...» [6, с. 165]. Хоч Марко каже, що вийшло якесь масло-масляне, але для Данусі це не просто збіг, це диво, знак. Таку гру онімів ми спостерігали в романі «Ключ» В. Шкляра, де персонаж **Андрій** «чимчикує **Андріївським** узвозом» і зупиняється «біля **Андріївської** церкви, даруйте, панове, за потрібну тавтологію» [12, с. 77]. Його герой Андрій Крайній упевнений, що «не можна помилятися там, де йдеться про імена і числа».

Ім'я по батькові Олексійович також наділене інформаційним потенціалом. Первісне значення імені Олексій – ‘захисця’, ‘допомагаю’ – ‘захисник, помічник’ [11, с. 264]. Виходить, що Марко Олексійович – войовничий захисник. Так, герой весь час воює, але він стриманий, розсудливий, адже форми боротьби можуть бути різними («Як не виходить бути левами, то будьмо хитрими лисами» [7, с. 149]). Марко стає Алексом, вибираючи ім'я батька, коли поселяється з родиною в Англії, виконує різні доручення МІ-6. Сибілла Чеддерс закохалася в саме ім'я («Алекс Мак-Міллан... – повільно, ніби смакуючи його ім'я на язичку, повторила Сибілла Чеддерс. – Гарне ім'я. Алекс» [8, с. 87]). Їй не вдається підкорити Марка, для неї він холодний, як Англія («Алекс Мак-Міллан... Цей романтичний і водночас холодний як лід британець!» [8, с. 190]). Алекс-захисник найперше не є самотнім вовком, силу і міць йому дає сім'я («Для нього родина – те, заради чого він зверне гори, те, що дає йому насаги і сили у найважчі миті... Сім'я і робота для нього як два крила» [8, с. 296]).

Прізвище героя також викликає низку асоціацій, найперше – зі шведами, яких розгромили під Полтавою. У романі «Червона Офелія» вперше натрапляємо на таке порівняння («Так точно, офіцера звали Швед Марко. Я ще подумав, що, мабуть, його предком був якийсь швед, якого під Полтавою, тойво... у полон узяли...» [10, с. 82]). У романі «Під чужим прапором» Елізабет в одній історичній книзі знаходить інформацію про те, як Марко Вишневецький царя надурив. Цікаво, що той Марко мав прізвисько Швед. Козак Чепуренко робить висновок, що Марко отримав прізвисько через те, що знає шведську мову («Добре балакаєш. Того тебе й Шведом кличуть? Хлопець ствердно кивнув головою» [8, с. 23]). Московити називали Марка Вишневецького (на прізвисько Швед) характерником, бо вмів перетворитися на вовка і вивести з неволі друзів. Хоча сам герой

вважає, що не має такого дару: «Мене дід навчив. Ото він характерником знаним був, у нечистого міг у карти виграти. А я – так, без особливого талану...» [6, с. 25]. Ця Лізіна знахідка тільки підтверджує шляхетне походження Марка. Під час розмови з Черчиллем, якого зацікавило прізвище героя, дізнаємося про його походження («Це прізвище на початку було прізвиськом, – пояснив Марко, – його отримав мій предок із роду Вишневецьких, на честь якого мене Марком і назвали. Він служив у гетьмана Мазепи і на час Північної війни був таємним посланцем гетьмана при дворі Карла XII» [9, с. 398]). Черчилль доповнить інформацію про те, що молодий посланець-русин, як і сучасний Марко, вільно володів мовами, мав гострий розум, умів переконувати, саме він «волею долі став для Джона Черчилля щасливим талісманом і добрим провісником» («На перемовинах герцога з королем Карлом саме він представляв інтереси свого шляхетного русинського пана. Звали того юнака, як ви вже, напевне, здогадалися, Марко Вишневецький. І Мальборо згадує, що попри своє русинське походження мав він дивне прізвисько ‘Швед’» [9, с. 404]). Предок Марка одружився зі шведкою, що ще більше давало підстав і його називати шведом. Під псевдонімом Альфред Спенс він буде допомагати Андрію Войнаровському, даватиме йому поради (ім'я Альфред – ‘порадник’ [4, с. 317]). Войнаровський не може зрозуміти звідки в Марка беруться сили, віра та переконання у визволення України («Вишневецький драгував його тим, що навіть у чужому краї, на службі у чужого володаря зберіг надію на порятунок України» [6, с. 419]).

Микола Крамовський називає його Пінкертоном («Хоч ви напоумте цього Пінкертона!» [ЧО, с. 271]). Назва Пінкертон стала загальною, як синонім до слів слідчий, детектив, таємний агент. Відомо, що Алан Пінкертон – американський детектив та розвідник, батько приватних детективів. Особливий рід занять Шведа вимагав постійно маскуватися, тому автор наділив його цілою низкою псевдонімів. Дюрером його називали в Одеській школі прапорщиків, цим псевдонімом він користувався в Європі та Туреччині («Дюрер – його старе шпигунське псевдо» [7, с. 19]). Марко радо пояснює Змієнкові, що псевдо до нього причепилося під час навчання, бо він трохи захоплювався графікою, крім того, у Кам'янці є башта, спроектована Дюрером (Дюрер – німецький художник доби Відродження). Башта міцна і непохитна («Архітектура її така, що скільки гарматами об ту башту не лутили, вони від неї

відскакували, як горох од стіни. Таку кам'яницю пошкодити або пробити було майже не можливо. – Символічно... – реготнув і собі Змієнко. Як горох од стіни... Точнісінько про тебе» [7, с. 173]). Організація направляє Шведа в тил ворога до Кам'янця під псевдонімом Валеріан Клеверов («Колишній штабс-капітан царської армії Валеріан Клеверов... – прочитав Марко ім'я і змикнув. – То я тепер москаль...» [7, с. 169]). І це не випадково: він чудово знав російську, мав військову виправку («Сьогодні він мусить переконливо зіграти цю роль. Валеріан Клеверов... Треба ж вимацати таке ім'я!» [7, с. 180]). У тунелях Тарноруда Марко уявлятиме себе Едмонтом Дантесом, який шукає скарб, але скарб цей мав принести користь не йому, а Україні. У романі «Під чужим прапором» Марка відправлять у розвідку до Харбіна під вигаданим прізвищем Алекс Мак-Міллан. Він виконував роль журналіста респектабельного європейського видання, був «зіркою британської журналістики». Л. Підгірна використала реальне прізвище Маккелана, який був командувачем армії США та добре знайомим Пінкертону. У романі «І велети падають» прізвище буде без дефіса – Макміллан. Роль законспірованого совєцького агента Марко буде здійснювати під псевдонімом Дональд Маклін (Дональд – «володар миру, могутній» [4, с. 408]). Відомо, що реально під таким найменуванням працював британський дипломат, радянський розвідник.

Кость Чорницький, за словами генерала-хорунжого Снігіріва, може бути завербованим більшовицьким агентом, хоч «демонструє із себе мало не святого янгола». Маркові не хочеться вірити, що Кость міг перейти на бік ворога, а Снігірів підозрює: «І прізвище підходяще ЧОРницький...» [10, с. 177]. Л. Белей писав: «Найпоширенішим засобом реалізації інформативно-характеристичної функції літературно-художнього антропоніма виступає його внутрішня форма, яка нерідко розкривається чи конкретизується в тексті твору» [2, с. 26]. Таким чином, наявність чорного кольору в прізвищі дає підстави зараховувати його носія до негативних персонажів. Барволексема чорний стане характеристикою персонажа («Про совєтських агентів... – Марко важко зітхнув. – Один з них може виявитися моїм давнім другом... Він міг виконувати усю **чорну** роботу для Крамовського. – Хто такий? – Кость. Кость Чорницький, із Волочиська» [10, с. 306]; «Костик Чорницький, собака більшовицька. Як ти міг виявитися зрадником?» [10, с. 312]; «Перед ним сидів ворог. Юда, що продався за тридцять сріб-

ників. Більше не Кость Чорницький» [10, с. 336]; «Він дійсно його ніколи по-справжньому не знав; вважав побратимом, товаришем... А поряд із ним була заздрісна і злостива людина, зрадник» [10, с. 339]). Швед назве його безхребетним, бо танцює під ту дудку, яка йому грає.

Артистка Олеся Дмитрівна Біличенко, у яку закохається Марко, виявиться більшовицькою агенткою на псевдо «Чорнява красуня». Вона була красивою, «наче й не жінка, а богиня якогось античного пантеону» [10, с. 52]. Якщо взяти до уваги ім'я, то Олеся («світла, осяйна» [11, с. 265]) справді випромінювала світло: мала золотаво-молочне волосся, голубі очі. Літературно-художній антропонім Олеся Дмитрівна Біличенко – суцільне поєднання світла: Олеся (саяво), Дмитрівна (належна богині Деметрі), Біличенко (зв'язок з білим кольором). Найменування наділене світлою барвою, щоб замаскувати негативного персонажа-шпигуна, увійти в довіру. Сама героїня відчуває відразу до імені Олеся («Завжди ненавиділа це ім'я – Олеся, таке прилизане, правильне, цютливе, як ви зі своєю національною ідеєю» [10, с. 367]). Але ім'я Олеся вже стало символом зі сталим онімним значенням – ворожка, чаклунка. Відомо, що іменем Олеся називали часто тих героїнь, які мали якісь надприродні сили («Олеся» О. Купріна, «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка, «Вигнанець і навчена відьма», «Пророчиця» А. Кокотюхи). Героїня Л. Підгірної вміла напускати чари, випромінювала якусь незрозумілу силу, наче туманом огортала свідомість, «погляд її блакитних очей був невинно-дитячим і в той же час пронизував наскрізь» [10, с. 58]. Марко починає остерігатися Олесі: «Та й вона, як сирена, може увімкнути свої чари, і він просто зіб'ється з пантелику» [10, с. 277]. Справжнє ім'я вбивці-агентки – Белла Караєва, яку пан Крамовський називає демоном («І тільки згодом дізнався, що закохався у демона з самісінького пекла. За ніжною, витонченою зовнішністю ховалася страшна і потворна душа, яка вимагала жертв. Лядських жертв...» [10, с. 350]). Пізніше й Марко буде називати її чудовиськом, безжальною вбивцею. Агентка з прізвищем Караєва викликала б підозри, а Біличенко – сприймалося як своє («Тож Белла стала Олесею Біличенко. Дуже милозвучно, ніжно, трепетно» [10, с. 357]). Марко дивується чому московська агентка отримала псевдо «Чорнява красуня». Виявилося, що все дуже просто. Крамовський розповідає, що псевдо «Чорнява красуня» не пов'язане з шекспірівськими сонетами: «Пояснення цього псевдо вельми просте: Белла – 'прекрасна', Караєва –

у перекладі з тюркської – ‘чорна’ [10, с. 357]. Олеся мріяла зіграти Офелію, але це їй не вдалося, для Марка вона залишиться Червоною Офелією. Барволексема червона у складі літературно-художнього антропоніма вказує не тільки на відношення до більшовиків (червоних), але на й потоки крові жертв Белли.

Напрочуд ідеальною в усьому буде Гелла Едінгтон, яку «звали на грецький манер – Геллою, що в перекладі означало ‘сонячна’. А вона і справді була осяйною» [6, с. 30]. Едіт Сушицька порівнює її із «засніженою вершиною Джомолунгми, досягнути рівня якої в Едіт ніколи не вистачить ні краси, ні хисту» [6, с. 31]. Нею захоплюються, готові йти за нею на край світу («Вона – богиня ідейності й ораторського мистецтва!» [6, с. 44], «Гелла... вона прекрасна! Чудова ораторка, дуже розумна жінка. <...> Вона в усьому бездоганна! У вроді, в одязі, в манерах... У нахабстві...» [6, с. 437–438]). Марко і подумати не міг, що за іменем Гелла ховається Белла.

Едіт Сушицька, Едіт Тюдор-Харт – подвійна агентка, найуспішніша «мисливиця за головами» радянської резидентури, «для якої фліртувати і пускати бісики було так само легко, як дихати!» [6, с. 36]. Вона має агентурне псевдо «Бабушка». У неї прекрасно розвинене логічне мислення, вона дипломат за натурою, має твердий характер. Ім’я Едіт у перекладі з давньоанглійської мови означає ‘власність’, ‘майно’, ‘багатий’ і ‘битва’, ‘війна’ [11, с. 114]. Дослівно буде: та, яка керує боєм. Не випадково її керівник Дейч казав, «що коли вона забажає, то здатна гори звернути», що він «боїться тієї сили і потуги, яка струменить в її діях», «тієї впертості, з якою вона береться за будь-що». Як бачимо, доантропонімна семантика імені спрацьовує.

Коханою жінкою, дружиною для Марка Шведа стане Елізабет Сеймур. За імпульсивний характер, впертість батько називає її «моя люба халепа», іноді Марко називатиме її шаленою, неслухняною. А взагалі для Марка Ліза асоціюється з пташкою. Привертають увагу звертання-апелятиви у фольклорному дусі: «ластівочко моя», «солodka, моя дорога дівчинко», «моя маленька канарко», «Лізонько, ясочко моя». Персонажеві солодким видається саме ім’я дружини («Лізо! – прошепотів у примарні струмені місячного світла ім’я дружини, ніби куштуючи його на смак. На язичку воно було таке, наче трояндове варення – ніжне, солodке» [7, с. 296]). Марко використовує здрібніло-пестливі варіанти імені: Лізонька, Ліз, Лізі. Ліза випромінює лондонський шарм. Шпигунка Едіт зразу впізнала

в ній аристократку («Породу не купиш ні за які гроші. Справжня англійська троянда!» – мимо волі відзначила для себе Едіт» [8, с. 303]). У всіх своїх звітах Едіт називає Елізабет «англійською трояндою». Усі навколо також відзначатимуть її аристократичні манери, вигляд («Ну просто розкішна троянда!» [9, с. 186]). Насправді Елізабет належить до давнього королівського роду Сеймурів, назва яких походить від імені Сеймур, що є символом сили, сміливості та надійності.

Майбутнє Марка буде пов’язане з агенткою Євгена Коновальця Данусею, якій вдалося вирватися з лап радянської системи («Вишукані манери, врода і бездоганне володіння іноземними мовами працівниці готелю Ірїни Авдєєвої – під таким іменем Дануся жила в Москві – не залишились непоміченими» [6, с. 210–211]). Приваблива офіціантка Ірочка на псевдо «Асистентка» доносила чекістам, тому ніхто і гадки не мав, що вона була таємною агенткою ОУН. Марко запитує Данусю про її справжнє ім’я: «Я і далі називатиму тебе Данусею, бо обожнюю це твоє ім’я. Але мушу знати справжнє, дане тобі батьками. – Богдана, – відповіла вона. – Дануся – то було псевдо. І я до нього звикла більше, ніж до імені. – Богдана... – повторив Марко, занурюючись обличчям в її волосся. Дана мені Богом! Не дивно, що я тебе так жадаю!» [6, с. 305]. Дануся стане Алісією Макміллан, одружившись із Марком. Її ім’я Алісія може бути утворене від короткої форми імені Елізабет – Елліс, або від імені Аліса, що в перекладі зі староанглійської означає ‘із шляхетного стану’ [11, с. 27]. Швед також буде називати її розумною дівчинкою.

У романі «Печатка святої Маргарити» автор знайомить нас з однопумцями, серед яких будуть траплятися і зрадники. Серед керівників виділяються Євген Остапенко, Мурський, Всеволод Змієнко. Усі мають традиційні імена та прізвища, які характерні для української антропосистеми, тому вже вказують на національність героїв. Сюди зараховуємо прізвище українця-зрадника Клопенка. Прізвища Клопенка та Змієнка є прізвищами зоонімного походження. Але автор не просто так їх номінував: найменування наділені інформаційним зарядом, а риси клопа та змії переносяться на носіїв прізвища. Агент Клопенко має псевдо Клоп – скорочена форма прізвища. Відомо, що клопи – комахи-паразити, небезпечні шкідники, шкідництво переноситься і на літературного героя («Маємо переконатися, що він точно зрадник...» [7, с. 49]). Маркові вдасться «притиснути клопа до нігтя». Тепер він, як комашка, уже не нашкодить. Пан Змієнко має позивний Полоз («Так і перекажіть Полозу... Тобто, пану Змієнку, – Сеймур похитав

головою. – *Хай буде уважний*» [7, с. 63]; «*Полоз, він же Всеволод Змієнко, раз по раз мружився від яскравого світла...*» [7, с. 147]). Всеволод Змієнко був «людиною вельми чутливою, совісною та чуйною», «щиро потерпав за українську справу», поганого плазуна він не нагадував. Він також був мудрою людиною, адже змії символізує мудрість. Маркові подобалося це псевдо очільника уенерівської спецслужби («*Хоч сміливості та рішучості Юхимовичу було не позичати, а за часів Великої війни й опісля неї, у вісімнадцятому, він проявив себе справжнім відчайдухом та героєм, добродушний й трохи меланхолічний Змієнко навіть умовно не тягнув на лиховісного гада, назву якого обрав собі на псевдо. Хіба що мав підходяще прізвище та рідкісне зміїне уміння маневрувати та вивертатися поміж інтересами та сферами впливу польської, румунської й британської спецслужб...*» [7, с. 189–190]). Цікаво, що Шведа відправляє збирати новини в прикордонну смугу, у «зміїне кодрло» саме Змієнко. Агент Баюрний має також досить промовисте прізвище, яке походить від апелювання баюра («брудна калюжа, калабаня» [3, с. 65]). Персонаж веде брудні оборудки, але сам опиниться в баюрі. Вальтера Кривицького на псевдо Гінзбург також зараховуємо до негативних персонажів, оскільки він працював на чекістів. Привертає увагу його прізвище, яке має відповідний заряд. Прізвище Кривицький походить від прикметника *кривий*, що має цілу низку дефініцій, але оскільки йдеться про розбіжності в ідеологічних поглядах, то підходить найбільше «хибний», «неправильний», «помилковий» [3, с. 585]. Такими виявилися його погляди, його робота, його відданість советам, тому Кривицький просить про допомогу Шведа, якого колись хотів знищити. Авторка звертає увагу на те, що персонаж міг розчинитися в середовищі, зіщулитися, викривитися («*Це його дивовижне уміння ставати за потреби непомітним, бліднути і губитися в натовпі... перетворитися на нікого*» [9, с. 190]). Йдеться про викривлення не тільки зовнішності, але й душі. Важливу роль тут також відіграє колір. Л. Підгірна наділяє персонажа сірим кольором, «чоловік у сірому костюмі та і сам якийсь непримітний, сірий, якого із загальної маси» не виділити, з сірими мишачого кольору очима. Сірий колір тут символізує холодне ставлення до оточуючих, бажання відгородитися, недовірливість, схильність до самотності, хронічну втому і постійну напругу.

Справжнім другом для Марка стане британський письменник і журналіст Ян Флемінг. Лора Підгірна поруч із видуманими персонажами помістила реальних, вводячи їх у літературний образ, наділяючи найменування відповідною інформацією. Відомий ономаст Л. Белей писав: «Всякий літературно-художній антропонім, навіть якщо це

ім'я чи прізвище реальної особи, творчо осмислюється письменником. У літературно-художньому творі традиційна антропонімійна форма наповнюється новим змістом» [2, с. 15–16]. Герой називає себе легковажним, волелюбним птахом. Марко подумки називає його «срібнолобим англійським єдинорогом». У хвилини відчаю Марко спонукає Яна пригадати друге своє ім'я і виправдати його («*Яке друге ім'я? – здивовано перепитав Ян. – Британський єдиноріг! Ланкастер! – змикнув Марко. – Отож згадайте усю звязку вашого славного монаршого роду і не скигліть*» [8, с. 482]). Реальний Ян Флемінг – автор романів про шпигуна Британської таємної служби Джеймса Бонда. Літературний герой Ян Флемінг зізнається Маркові, що мріє написати роман про британського шпигуна, який «*під носом у ворога творитиме карколомні речі: «Назву його... якось так... хвацько, як удар... наприклад... Бонд! Джейкоб Бонд! Ні... не Джейкоб... – Може, Джеймс? – запропонував Марко. – Точно! Джеймс Бонд! Звучить! – розсміявся Флемінг знову. І його прототипом будете ви!»*» [8, с. 447]. Річард Сеймур, як і інші розвідники, високо оцінили роботу Марка та Флемінга («...*для такої місії найкраще підійдете ви із Яном... По-перше, ви у подібних справах – віртуози, працюєте, як єдиний механізм*» [6, с. 63]).

Хронологічно значущим літературно-художнім антропонімом стане найменування реальної людини, німецького начальника політичної розвідки служби безпеки Вальтера Шелленберга. Ім'я Вальтер означає «воєначальник, полководець» [4, с. 357]. Як бачимо, первісне значення оніма спрацьовує. Шелленберг – назва старого аристократичного роду, а також назва міста. («*Звісно, Шелленберг – людина освічена, з широким кругозором та відсутністю фанатичного сприйняття Гітлера*» [9, с. 285]). Про його розум та врівноваженість буде говорити Коко Шанель: «*Справжній ариєць!*» [9, с. 316]. Назва роману «Полювання на чорного дика» є символічною, бо чорним диком буде Шелленберг. Під час знайомства з Вальтером Марко зверне увагу на приємної зовнішності білявого чоловіка, хвацького, життєрадісного («*Вже тоді за молодістю, приязною зовнішністю, показною простотою і добродушністю Шелленберга відчувався природжений талант розвідника і майстра шпionaжу*» [6, с. 117]). Йому дуже пасувала чорна військова форма – білявий чоловік у чорному військовому строї. За красивою зовнішністю ховалася непроста натура («*Зрештою, він увесь був, як ота нерозгадана шарада. Суцільні таємниці та секрети. Чорний*

дик!» [9, с. 327]). За чорним кольором ховається щось і цікаве, і небезпечне.

У серії романів Лори Підгірної є величезна кількість найменувань, які належать до різних антропосистем, вони є національно значущими. Події, які висвітлює авторка, охоплюють чималі часові відрізи і відповідні території. Зрозуміло, що без «хронологічних маячків» – імен реальних історичних особистостей, авторка не обходиться. Крім тих хронологічно значущих антропонімів, які вже описали, привертає увагу онім Симон Петлюра (головнокомандувач військ УНР). Про цю історичну постать написано сьогодні чимало художніх творів, але кожен письменник зображує Отамана по-своєму. Марко визнає, що Україна під проводом Петлюри бореться за право бути незалежною від росії, для нього Головнокомандувач – людина благородна і мудра. Дядько Альбер називає його Великою людиною, істинним патріотом. Симон Петлюра став для Москви синонімом українського духу, української незламності. Хорошим другом для Марка був Євген Коновалець – «людина виважена й мудра... ідеал, жива легенда». Серед великої кількості реальних історичних осіб виділяються також П. Скоропадський, В. Вишиваний, А. Шептицький, В. Сосюра; М. Тухачевський, Маєр-Ульянов-Ленін, Іннеса Арманд, Олексій Пешков, Чемберлен, Даладьє, Гітлер, Сталін, Муссоліні та інші. Оскільки в романі присутні дві сюжетні лінії, то натрапляємо на найменування історичних осіб XVIII ст.: Іван Мазепа, царі Катерина та Петро, король Карл XII та ін. Ясновельможний гетьман Іван Мазепа називає московського царя низкою апелювань: хлопчина-переросток, злісне московитське вовчєня. А для Карла XII він залишався варваром («Цар Петро

в уяві шведського монарха сформувався в образі варвара і хама, що, будучи і сам віку достатньо молодого, відкрито кпив із іншого християнського володаря» [9, с. 49]). Для царя Петра малороси були дурниками та задрипанцями, поки він не побачив Мазепу і його почет. Усі хлопці були високі, з «ладною тілобудовою, військовою виправою», у дорожньому одязі. А Мазепа вражав ще й шляхетними манерами, елегантністю, «розумною розмовою та знанням мов». Він «був майстром хитромудрих рішень» [9, с. 16]. Первісне значення прізвища – ‘про неохайну, грубувату або нерозумну людину’ [3, с. 636] спрацьовує хіба що в уяві царя, а насправді – має протилежне значення.

Висновки. Отже, у результаті дослідження встановлено, що реальна назва героя і всі його псевдоніми мають значний інформаційний заряд, в їх основі – вид діяльності персонажа, його характер. Авторка створила збірний позитивний образ розвідника, справжнього борця за українську державність. Найменування персонажа мають символічне значення, викликають низку асоціацій. Доантропонімна семантика літературно-художніх антропонімів спрацьовує в тексті. Назви другорядних осіб також є засобами характеристики, вони вказують на національність, часові відрізки, соціальне становище, вид заняття, зовнішній вигляд тощо. Лора Підгірна майстерно добирає назви для своїх героїв, вони стають важливою складовою архітектури художнього тексту і відображають особливості стилю.

Перспективою подальших розвідок є дослідження та порівняльна характеристика літературно-художніх антропонімів із ретродетективів «Вежа Мінерви» та «Таємниця святого Флоріана» Лори Підгірної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акуленко А. Марко Швед: літературне блогерство і герої серед нас. *Підгірна Л. І велети падають*. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2023. С. 3–5.
2. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
5. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
6. Підгірна Л. І велети падають. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2023. 440 с.
7. Підгірна Л. Печатка Святої Маргарити: роман, серія «Український детектив». Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2018. 512 с.
8. Підгірна Л. Під чужим прапором. Пригоди Марка Шведа. Книга 3: роман, серія «Український детектив». Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2019. 528 с.
9. Підгірна Л. Полювання на чорного дика: роман, серія «Український детектив». Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2020. 432 с.
10. Підгірна Л. Червона Офелія: роман, серія «Український детектив». Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2017. 392 с.
11. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
12. Шкляр В.М. Ключ: Роман. Харків: Фоліо, 2008. 218 с.